

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE *entuzjaści
edukacji*

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Jak napisać rozprawkę egzaminacyjną?

Poradnik dla gimnazjalistów

(i licealistów)

**IBE – Pracownia Języka Polskiego
2013**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE *entuzjaści
edukacji*

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Opracowanie: Adam Brożek

Współpraca:

Dorota Bielawska

Witold Bobiński

Joanna Dobkowska

Ewa Jaskółowa

Dorota Kaleciak

Wioletta Kozak

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	4
2. Jak zrozumieć temat rozprawki?	5
3. Jak rozpocząć rozprawkę?	9
4. Jak przekonująco argumentować?	13
5. Jak zakończyć rozprawkę?	18
6. Przykłady rozprawek dobrych i złych	21

Wstęp

Umiejętność tworzenia tekstu argumentacyjnego, którym jest także szkolna rozprawka, należy do sprawności ważnych nie tylko na etapie Twojej nauki w gimnazjum, ale także w szkole ponadgimnazjalnej, na studiach i w pracy zawodowej. Przeprowadzenie precyzyjnego rozumowania, na które składa się sformułowanie swojego stanowiska wobec jakiegoś zagadnienia, dobór przekonujących argumentów i trafne wnioskowanie, to umiejętność potrzebna nie tylko na języku polskim. Analizujemy różne problemy i dowodzimy słuszności naszego zdania na matematyce, biologii, historii i na innych przedmiotach. W dorosłym życiu umiejętność ta stanowi podstawę sukcesów osób pełniących ważne funkcje zawodowe i społeczne.

W rozprawce można rozważać problemy związane z literaturą i kulturą oraz z różnymi dziedzinami życia. Te problemy podane są w tematach rozprawek. Odnosimy się do nich poprzez stawianie tez i dowodzenie ich słuszności za pomocą uczciwych i przekonujących argumentów.

O tym, jak skutecznie czytać tematy rozprawek, umiejętnie stawiać tezy i przekonująco argumentować, dowiesz się z dalszej części tego poradnika.

Jak zrozumieć temat rozprawki?

Aby poprawnie napisać rozprawkę, musisz zacząć od zrozumienia jej tematu. Na ogół nie jest to trudne zadanie, ale warto poćwiczyć, żeby nabrać wprawy, gdyż błędne zrozumienie tematu z reguły prowadzi do niepowodzenia – piszesz wówczas pracę nie na temat. Poza tym ważne jest, aby analizy tematu dokonać nie tylko trafnie, ale także w miarę szybko, bo podczas egzaminu będziesz dysponować bardzo ograniczonym czasem.

Wiele źle napisanych rozprawek jest skutkiem nieuwagi i pośpiechu przy czytaniu tematów. Dlatego pracę nad rozprawką zawsze zaczynaj od przeanalizowania tematu, czyli zbadania jego konstrukcji – rozpoznania znaczeń i funkcji jego elementów.

1. Uważnie **przeczytaj** temat. Nawet jeśli wydaje Ci się, że go rozumiesz, sprawdź, czy znaczenie wszystkich słów (wyrażeń, zwrotów) jest dla Ciebie jasne. Potem jeszcze raz przeczytaj cały temat i zastanów się nad nim. Będzie to Twoje pierwsze „rozpoznanie” tematu.

PRZYKŁAD

Co w kontekście Dziadów cz. II Adama Mickiewicza znaczy być człowiekiem? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich, podobnie ujmujących ten problem.

Zwróć uwagę, jak zbudowany jest przytoczony temat (z egzaminu gimnazjalnego w 2012 r.). W pierwszym zdaniu w formie pytania został postawiony problem:

- *Co w kontekście Dziadów cz. II znaczy być człowiekiem?*

Następnie wskazano czynności, które należy wykonać:

- *Rozważ problem w rozprawce.*

Na końcu podano zakres dodatkowego materiału, do którego należy się odwołać:

- *Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich, podobnie ujmujących ten problem.*

2. Teraz dokładnie przeanalizuj wszystkie części tematu, aby lepiej zrozumieć, o czym masz pisać w rozprawce.

a) Przeanalizuj zdanie nazywające problem (zagadnienie). To zdanie może być pytaniem, ale nie zawsze tak bywa. Sprawdź, czy je rozumiesz. W przypadku cytowanego tematu zdanie to brzmi: Co w kontekście *Dziadów cz. II* znaczy *być człowiekiem*? Następnie odszukaj czasownik nazywający czynność, którą masz wykonać. Jest to czynność intelektualna, myślowa. W naszym przykładzie określa ją czasownik „rozważ”. Stwierdź następnie, na jakim materiale tę czynność należy wykonać. To pozwoli Ci zrozumieć, na czym polega Twoje zadanie.

Twoje rozumowanie może przebiegać w następujący sposób: *Mam odpowiedzieć na pytanie: „co to znaczy być człowiekiem?”. W temacie nie chodzi jednak o bycie człowiekiem w ogóle, lecz w odniesieniu do Dziadów cz. II. „Rozważ” znaczy: przemyśl zagadnienie i omów je w rozprawce. Mam napisać rozprawkę, więc muszę udowodnić słuszność mojego stanowiska – muszę przedstawić argumenty. To nie wystarczy, powinienem jeszcze zamieścić w pracy przykłady z innych utworów, w których ten problem (być człowiekiem) jest podobnie ujęty jak w II części „Dziadów”.*

b) Przeanalizuj informacje o tekstach kultury, które należy wziąć pod uwagę w argumentacji. Temat na ogół wyraźnie informuje, skąd można albo trzeba czerpać przykłady potwierdzające Twoje zdanie. Są to najczęściej utwory literackie, inne teksty kultury (np. filmy, malarstwo) bądź tzw. życie (wówczas argumentujesz, powołując się na swoje obserwacje i doświadczenia). Cytowany wyżej temat wymaga odwołania się do *Dziadów cz. II* i innych – a więc wybranych przez Ciebie – utworów literackich. Skoro „innych” – to weź pod uwagę co najmniej dwa.

Podsumowanie rozdziału

Zrozumienie tematu jest warunkiem koniecznym napisania dobrej rozprawki.

Praca nad zrozumieniem tematu powinna przebiegać w dwóch etapach:

I etap: Pierwsze przeczytanie tematu, zwrócenie uwagi na jego budowę, próba wstępnego zrozumienia, wskazanie miejsc (sformułowań) niejasnych.

II etap: Odszukanie i przeanalizowanie najważniejszych elementów tematu:

- a) zdania nazywającego problem rozprawki i czasownika nazywającego czynności, które masz wykonać;
- b) informacji o źródłach, z których masz zaczerpnąć przykłady (argumenty).

Ćwiczenia

Teraz wykorzystaj uzyskane wiadomości do przeprowadzenia analizy zamieszczonych niżej tematów rozprawek.

Temat I:

„Zemsta” Aleksandra Fredry kończy się deklaracją zgody. Czy ta zgoda może być trwała? Rozważ problem w rozprawce.

1. Uważnie przeczytaj temat rozprawki. W dwóch, trzech zdaniach przedstaw wstępne rozumienie tematu, rozpoczynając od słów:

Moim zadaniem jest...

2. Odszukaj sformułowania i słowa kluczowe

- a) zdanie nazywające problem rozprawki i czasownik informujący o czynnościach, które masz wykonać
- b) słowa nazywające źródła, z których masz zaczerpnąć przykłady.

Temat II:

Ktoś stwierdził, że szkoda czasu na czytanie literatury, bo nie daje ona żadnych konkretnych korzyści. Czy zgadasz się z tą opinią? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do wybranych utworów literackich.

1. Uważnie przeczytaj temat rozprawki. W dwóch, trzech zdaniach przedstaw wstępne rozumienie tematu, rozpoczynając od słów:

Moim zadaniem jest...

2. Odszukaj sformułowania i słowa kluczowe

- a) zdanie nazywające problem rozprawki i czasownik informujący o czynnościach, które masz wykonać
- b) słowa nazywające źródła, z których masz zaczerpnąć przykłady.

Temat III:

Powieści Henryka Sienkiewicza mają wielu miłośników, ale zdarzają się też tacy, którzy tych powieści nie lubią. Które stanowisko jest Ci bliższe? Napisz rozprawkę. Odwołaj się do przeczytanej przez Ciebie w całości powieści historycznej Sienkiewicza.

1. Uważnie przeczytaj temat rozprawki. W dwóch, trzech zdaniach przedstaw wstępne rozumienie tematu, rozpoczynając od słów:

Moim zadaniem jest...

2. Odszukaj sformułowania i słowa kluczowe

- a) zdanie nazywające problem rozprawki i czasownik informujący o czynnościach, które masz wykonać
- b) słowa nazywające źródła, z których masz zaczerpnąć przykłady.

Jak rozpocząć rozprawkę?

Wstęp do rozprawki powinien spełnić dwa warunki:

- dobrze wprowadzać do całości pracy;
- budzić zainteresowanie czytelnika.

Zgodnie z zasadami komponowania rozprawki we wstępie powinna zostać wprowadzona teza, której słuszności będziesz dowodzić w dalszej części pracy.

PRZYKŁADY 1

Oto kilka przykładów wstępu do rozprawki na temat: *Czy twoim zdaniem powiedzenie „siedź w kącie, a znajdą cię” jest dobrym mottem życiowym? Odwołaj się do literatury, kultury popularnej lub doświadczeń życiowych.*

a) Można rozpocząć pisanie od **powtórzenia pytania** zawartego w temacie, a następnie odpowiedzieć na nie tak, by w zakończeniu wstępu pojawiła się **teza**.

Czy powtarzane od wieków powiedzenie „Siedź w kącie, a znajdą cię” jest w dzisiejszych czasach prawdziwe? Wiele osób uważa, że na sukces w życiu mogą liczyć tylko osoby przebojowe, walczące śmiało o swoją pozycję. Jednak moim zdaniem taki sukces zwykle jest krótkotrwały. Na prawdziwe uznanie otoczenia zasłużą te osoby, które naprawdę są obdarzone zdolnościami i realizują swoje plany bez szukania zbędnego rozgłosu.

b) Jeśli w temacie pojawia się cytat lub stwierdzenie, które nie jest oczywiste, warto we wstępie **dokonać jego krótkiej analizy**. Po niej powinna się znaleźć teza.

Dorośli często radzą młodym „Siedź w kącie, a znajdą cię”. Co właściwie znaczy to powiedzenie? Zdaniem osób, które w ten sposób pouczają innych, nie należy zabiegać o uznanie, chwalić się swoimi zaletami, umiejętnościami, lecz skromnie czekać, aż ktoś zauważy nasze talenty. Jestem przekonana, że taka postawa zupełnie nie jest odpowiednia w dzisiejszych czasach.

c) Punktem wyjścia może być **ogólna refleksja**. Przy naszym przykładowym temacie rozważania mogą dotyczyć trudności w wyborze określonych postaw życiowych. Po takiej refleksji trzeba postawić tezę.

Ludzie od wieków, czasem poważnie, czasem żartobliwie pytają „Jak żyć?”. Odpowiedź na to pytanie wiąże się także z koniecznością wyboru swojej postawy w różnych codziennych sytuacjach. Na ile powinniśmy walczyć o możliwości robienia kariery, uznanie otoczenia, dobrą opinię? Może powinniśmy siedzieć w kącie i czekać, aż nas znajdą? Mnie zdecydowanie bliższa jest pierwsza postawa.

d) Można zacząć pracę od **postawienia tezy i nakreślenia zakresu argumentacji**.

W naszym języku funkcjonuje wiele powiedzeń, które w zwięzły i niezwykle trafny sposób prezentują pewne rady życiowe. Uważam, że do takich powiedzeń należy rada „Siedź w kącie, a znajdą cię”. Słuszności tej tezy dowodzą losy wielu bohaterów filmowych i literackich, zarówno z utworów współczesnych, jak i z odległych epok. W codziennym życiu również łatwo możemy obserwować skutki niestosowania się do zalecenia, by zachować umiar w ekspozowaniu swoich zalet.

PRZYKŁADY 2

Spójrzmy teraz, jak można byłoby zbudować wstęp do rozprawki na temat:

Co w kontekście Dziadów cz. II znaczy być człowiekiem? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich, podobnie ujmujących ten problem.

a) Podobnie jak w pierwszym przykładzie na podstawie tematu **formułujemy pytania** – odpowiedź jednocześnie będzie tezą rozprawki:

Co to właściwie znaczy „być człowiekiem”? Jakie jest przesłanie „Dziadów”? W dramacie Mickiewicza, pełnym magii i niezwykłości, odpowiedź na to podstawowe pytanie rodzi się dzięki kontaktom żywych z duchami umarłych. Dzięki tym wyjątkowym spotkaniom możemy zrozumieć, że człowieczeństwo to przede wszystkim dobroć i troska o drugiego człowieka.

b) Przykład wstępu rozpoczynającego się od **krótkiej analizy sformułowania znajdującego się w temacie**.

Czy stawianie pytania „co to znaczy być człowiekiem” ma sens? Czyż nie jesteśmy ludźmi? Oczywiście z punktu widzenia biologii dosyć łatwo ustalić, jakie są cechy człowieka jako gatunku. Jednak żeby naprawdę zasłużyć na miano „człowiek”, trzeba czegoś więcej niż cechy biologiczne. Adam Mickiewicz stwierdził, że „kto nie był ni razu człowiekiem, temu człowiek nic nie pomoże”. Moim zdaniem „aby być człowiekiem”, przede wszystkim trzeba być dobrym dla innych ludzi.

c) Wstęp do rozprawki na ten temat może rozpoczynać się od **ogólnej refleksji** nad problemem współczesnego widzenia zagadnienia człowieczeństwa.

Bycie człowiekiem, to problem, nad którym ludzie w XXI wieku powinni się głęboko zastanowić. Żyjemy szybko i nie mamy czasu, by spojrzeć na drugiego człowieka z życzliwością. Przestroga wypowiedziana w „Dziadach”: „kto nie był ni razu człowiekiem, temu człowiek nic nie pomoże” jest i dziś aktualna. Uważam, że brak wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka prowadzi do znieczulicy, która jest świadectwem braku człowieczeństwa.

Autor powinien w swojej pracy rozwinąć problem wrażliwości (i braku wrażliwości) w „Dziadach cz. II”. Koniecznie musi jednak sięgnąć także do literatury współczesnej, skoro we wstępie zaznaczył aktualność tego zagadnienia.

d) Można zacząć pracę od **postawienia tezy i nakreślenia zakresu argumentacji**.

W „Dziadach” mamy możliwość spojrzenia na różne drogi ludzkiego życia, konsekwencje różnych wyborów. Utwór Mickiewicza przekonuje, że być człowiekiem to żyć pełnią życia, nie unikać tego, co nierozzerwalnie wiąże się z życiem – zarówno miłości, jak i cierpienia. Podobne spojrzenie znajdziemy w tekstach literackich powstałych w różnych epokach i krajach: poczynając od Kochanowskiego, poprzez Szekspira, Sienkiewicza aż do twórców współczesnych.

Autor stawia tezę, że być człowiekiem to żyć pełnią życia. Podczas analizy „Dziadów” powinien szczególną uwagę zwrócić na dzieci, które nie zaznały goryczy w życiu i Dziewczynę, której obce było uczucie miłości. W dalszej argumentacji powinien przywołać doświadczenia bohaterów utworów wymienionych we wstępie, tak, aby udowodnić, że zainteresowanie twórców problemem człowieczeństwa ma rzeczywiście ponadczasowy charakter.

Podsumowanie rozdziału

Wstęp wprowadza czytelnika w rozważane zagadnienie. Zawiera również tezę, która wyznacza tok myślenia w rozwinięciu, gdyż argumentacja musi być tej tezie bezwzględnie podporządkowana.

Ćwiczenia

Wykorzystując wiadomości zamieszczone w tym rozdziale, napisz wstępy do rozprawek, których tematy podano poniżej.

Temat I:

Ktoś stwierdził, że szkoda czasu na czytanie literatury, bo nie daje ona żadnych konkretnych korzyści. Czy zgadasz się z tą opinią? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do wybranych utworów literackich.

Temat II:

Powieści Henryka Sienkiewicza mają wielu miłośników, ale zdarzają się też tacy, którzy tych powieści nie lubią. Które stanowisko jest Ci bliższe? Napisz rozprawkę. Odwołaj się do przeczytanej przez Ciebie w całości powieści historycznej Sienkiewicza.

Jak przekonująco argumentować?

Argumentować to znaczy **uzasadniać słusność postawionej tezy**, wspierać ją argumentami (można powiedzieć: dowodami). Argumentowanie jest najważniejszą pracą wykonywaną w trakcie pisania rozprawki. Zapis jej rezultatów to część rozprawki zwana argumentacją. Ten, kto argumentuje, czyli przedstawia dowody na rzecz swojego zdania (tezy), powinien starać się, by był dobrze zrozumiany. Powinien zatem formułować swoje myśli możliwie jasno, precyzyjnie, zwięźle i rzeczowo.

Ustalamy więc: praca myślowa nad gromadzeniem argumentów może przebiegać (i czasem musi) w sposób mało uporządkowany, różnokierunkowy, „skokowy”. Natomiast rezultat tej pracy myślowej powinien przyjąć kształt uporządkowanego, logicznego i spójnego fragmentu tekstu rozprawki. Tworzenie tekstu gromadzącego argumenty to wprowadzenie porządku w nasze myśli i luźne zapiski (jeśli wcześniej mieliśmy na nie czas).

Argumentować przekonująco – to znaczy starać się, by odbiorca zrozumiał nasze stanowisko i tok myślenia. Innymi słowy – przekonująco znaczy: starannie, w sposób przemyślany i zrozumiały. Argumentowanie przekonujące niekoniecznie łączy się z przekonaniem kogoś do naszego zdania, ważne jest natomiast, by autor rozprawki przekonał samego siebie. Wtedy będzie mógł także liczyć na przekonanie czytelnika rozprawki.

Liczba argumentów jest istotna. Jeden z pewnością okaże się niewystarczający, zwykle potrzebnych jest kilka argumentów. Ponieważ rozprawka – jako część sprawdzianu czy egzaminu – nie może być nazbyt długa, warto się w niej ograniczyć do prezentacji trzech, czasem nawet dwóch argumentów. Więcej może (i powinno) ich być w rozprawkach, na które mamy dużo czasu.

Argumenty są nierozzerwalnie związane z przyjętą przez autora rozprawki (i zaprezentowaną we wstępie) **tezą**. Argumenty powinny wykazywać (udowadniać) jej słusność.

Dobieranie argumentów (wymyślanie, wyszukiwanie) to praca myślowa polegająca na kojarzeniu faktów, przeszukiwaniu pamięci, dopasowywaniu przykładów do interesującego nas zagadnienia. Formułowanie argumentów w wypracowaniu to praca dokonująca się w języku – stworzenie przemyślanej, logicznej, spójnej wypowiedzi pisemnej.

NAMYŚŁ NAD ARGUMENTAMI I ICH ZAPIS

W jaki sposób może się odbywać „myślowe gromadzenie” argumentów? W rzeczywistości jego pierwsza, „szybka” wersja już się odbyła w trakcie namysłu nad tezą (naszym stanowiskiem w sprawie zagadnienia poruszonego w temacie). Jeśli bowiem przyjęliśmy jakieś stanowisko i zapisaliśmy je w postaci tezy, to musiały nas do tego skłonić jakieś przesłanki (czyli pierwsze wrażenie, mniemanie, wstępne rozpoznanie problemu). Namysł nad argumentami jest przejściem od wstępnego do głębszego rozpoznania problemu.

Kiedy przystępować do pisemnego formułowania argumentów? Oczywiście wtedy, gdy mamy już za sobą namysł nad argumentami, czyli po myślowym zgromadzeniu dowodów na poparcie naszej tezy. To „myślowe gromadzenie” powinno zostawić ślad w postaci czynionych na brudno zapisków. To niezwykle ważne, bo pamięć jest zawodna (zwłaszcza w sytuacji stresującej, a taką jest egzamin) i nie zapisując argumentów w brudnopisie, ryzykujemy ich zapomnienie.

PRZYKŁAD

Aby przeprowadzić przykładowe „myślowe gromadzenie” argumentów, powróćmy do rozpatrywanego wcześniej tematu rozprawki: „Co w kontekście *Dziadów cz. II* znaczy być człowiekiem? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich, podobnie ujmujących ten problem.”

Przypuśćmy, że naszą tezą (odповідzią na zadane w temacie pytanie) jest stwierdzenie: Utwór Mickiewicza przekonuje, że być człowiekiem oznacza: kierować się w życiu dobrocią, współczuciem, wrażliwością na los innych, a także nie unikać tego, co nierozzerwalnie wiąże się z życiem – zarówno miłości, jak i cierpienia. Pomijamy tu dosłowne znaczenie zwrotu „być człowiekiem”, gdyż zdajemy sobie

sprawę, że pytanie w temacie rozprawki nie dotyczy fizycznych czy biologicznych kryteriów „bycia człowiekiem”.

Temat wyraźnie skłania nas do czerpania argumentów z *Dziadów cz. II*. Tezę – nasze wstępne przeświadczenie – musimy więc umocnić poprzez przywołanie zachowań lub/i wypowiedzi postaci dramatu. Musimy je po prostu krótko **zrelacjonować i skomentować**.

Jak zatem uzasadnić słuszność naszej tezy? Zadajmy pytanie: czy w świecie przedstawionym utworu pojawia się szlachetny bohater, o którym można powiedzieć, iż w pełni „jest lub był człowiekiem”? Zgromadzony w kaplicy lud nie jest nam dobrze znany, mało też w gruncie rzeczy wiemy o Guślarzu. Najdokładniej zaś poznajemy Aniołki (dusze dzieci), Dziewczynę (a właściwie jej ducha) i Widmo. Z treści dramatu wynika, że postacie te nie mogą się dostać do nieba, gdyż w ich życiu czegoś zabrakło (dzieciom – kropli goryczy, Dziewczynie – daru ziemskiej miłości dla innych) lub ich życie było źródłem cierpienia innych ludzi (przypadek Widma). Dramat więc nie mówi, co to znaczy „być człowiekiem”, lecz raczej sugeruje, że pełnię człowieczeństwa osiąga się dzięki doświadczeniu pełni przeżyć, doznań. Ta praca myślowa (analiza problemu) prowadzi nas do wniosku, że przyjęta teza jest słuszna.

Temat wymaga też od nas **przywołania przykładów z innych utworów literackich**, które podobnie ujmują omawiane zagadnienie. Każdy piszący taką rozprawkę musi więc „poszperać” w pamięci i wyszukać przykłady postaci, ich zachowań i wypowiedzi. W przypadku naszej rozprawki poszukujemy postaci, które odznaczały się cechami wskazanymi w tezie i wspomnianym w niej sposobem życia (byłyby to więc postaci szlachetne i doświadczające „pełni życia”). Niekoniecznie musi w ten sposób mówić o nich narrator, po prostu my sami możemy je tak postrzegać.

Przypuśćmy, że za postacie takie uznamy – na przykład – Winnetou (był wzorem przyjaciela, oddał życie za swego druha), bohaterów książki *Kamienie na szaniec* (pełnych życia i pasji młodych ludzi, którzy zdecydowali się poświęcić życie za innych) i Julię z dramatu Szekspira, która miłość do swego ukochanego potraktowała jako wartość najwyższą, droższą niż własne życie. Postawy życiowe tych postaci uznamy za argumenty na rzecz naszej tezy.

Przemysleliśmy problem – co dalej? Powinniśmy teraz przedstawić rezultaty naszego rozmyślenia w postaci zwięzłego zapisu, czyli stworzyć tekst zawierający argumentację na rzecz tezy.

Każdy argument rozwijamy w postaci kilkuzdaniowego tekstu wprowadzanego nowym akapitem. Można też zasygnalizować odpowiednimi słowami, że przechodzimy do kolejnego akapitu. W naszym przypadku argumentacja liczyć będzie cztery argumenty – trzy związane z postaciami z *Dziadów* i jeden dotyczący postaci z innych utworów literackich. Rozwinięcie argumentu to **kilka zdań na temat wybranego przez nas przykładu z literatury i nasz krótki komentarz**. Argumenty trzeba odpowiednio uszeregować, czyli nadać argumentacji **kompozycję**. Możemy je ułożyć według ważności (tzn. siły przekonywania) – od najsłabszego do najsilniejszego – lub odwrotnie (w wypadku argumentów równorzędnych nie jest to jednak możliwe). Przyjmijmy ten drugi wariant – za najsilniejszy argument uznamy postać Widma, do którego słowa „być człowiekiem” odnosić się mogą w najmniejszym stopniu. Oto przykładowy akapit tekstu zawierający argument – czyli odpowiednio dobrany i omówiony przykład z literatury.

*O tym, co znaczy „być człowiekiem”, wypowiada się w **Dziadów cz. II Chór**. Ta grupa postaci nie informuje nas bezpośrednio o kryteriach człowieczeństwa, lecz nawiązuje do nich jakby przez odwrotność – mówi nam o tych zachowaniach, postępkach i sposobach życia, które niweczą możliwość dostania się do nieba, ponieważ oddalają od człowieczeństwa. Postacią najbardziej nieludzką jest Widmo – duch pana wioski, który za życia postępował bezwzględnie w stosunku do swoich poddanych – odmówił schronienia ubogiej matce z dzieckiem, skazując tych dwoje na śmierć przez zamarznięcie, okrutnie karał za drobne przewinienia, przyczyniając się do śmierci tych, którzy ośmielili się ukraść owoce z sadu. „Nie znałeś litości, panie!” – wypomina mu Chór Ptaków Nocnych, czyli dusze dawnych ofiar Widma. „Być człowiekiem” – oznaczałoby postąpić odwrotnie niż okrutny pan – ofiarować schronienie bezdomnym, nakarmić głodnych, wspomóc potrzebujących.*

W jaki sposób wprowadzać kolejne argumenty? Trzeba sygnalizować je wcięciem linijki z lewej strony (czyli rozpocząć ją „od akapitu”). Można również (ale nie jest to bezwzględnie konieczne) wprowadzać rozwinięcie argumentu odpowiednim zwrotem

lub wyrażeniem oznajmiającym przejście do kolejnego przykładu. Możemy wykorzystywać – między innymi – następujące zwroty i wyrażenia:

- Kolejnym (innym) przykładem, który chcę przywołać, jest...
- Inną postacią (zdarzeniem, zachowaniem, okolicznością itp.), która (który, które) potwierdza moją tezę, jest...
- Chcę wspomnieć także o...
- Innym argumentem, który potwierdza moje przekonanie, jest (np. postać, zdarzenie, cecha, itp.)...
- Trzeba również przywołać (wspomnieć) postać (zdarzenie, cechę, okoliczność itp.)

Można także wykorzystać słownictwo, którym zwykle sygnalizujemy wprowadzenie nowego tematu, wątku, myśli. Poniżej napotkasz kilka przykładów początków akapitu, który zawiera przedstawienie kolejnego argumentu (w naszym przypadku będzie to postać Dziewczyny).

- *Przyjrę (przyjrzyjmy) się teraz bohaterce określonej jako Dziewczyna...*
- *Kolejnym duchem, który zjawia się na obrzędzie Dziadów, jest...*
- *Z tekstu Dziadów wynika, że sformułowanie „być człowiekiem” nie stosuje się w pełni również do postaci Dziewczyny...*
- *Także Dziewczyna – kolejny duch, który przybywa na obrzęd Dziadów...*
- *Pełni człowieczeństwa nie reprezentuje również Dziewczyna...*

Podsumowanie rozdziału

Aby przygotować i przedstawić w rozprawce argumentację, trzeba kolejno:

- uświadomić sobie obszar wskazany w temacie jako źródło argumentów umacniających tezę (np. kultura w ogóle, literatura, film, konkretne dzieło, życie codzienne...)

- w trakcie pracy myślowej zgromadzić odpowiednie argumenty – najmocniej wspierające przyjętą tezę (uzasadniające nasze przekonanie wyrażone w tezie).
- uszeregować zgromadzone argumenty w uzasadnionej, zrozumiałej kolejności
- w trakcie pisania części tekstu stanowiącej argumentację bliżej przedstawić wybrane przykłady (np. postaci, cech, zdarzeń, zachowań itp.) w odpowiedni sposób (tzn. krótko opisać lub opowiedzieć, streścić, podać nazwy cech, itp.).

Ćwiczenia

Sformułuj tezy i argumenty dotyczące następujących zagadnień:

1. Którą powieść współczesną (napisaną w ostatnich 50 latach) zaproponujesz do spisu lektur Twojej klasy? Uzasadnij propozycję, odwołując się do fabuły i/lub stylu utworu.
2. Cechy rycerskie – średniowieczny przeżytek czy ponadczasowy atrybut mężczyzny? Rozpatrz problem, wykorzystując znajomość literatury i innych tekstów kultury. Możesz wykorzystać własne obserwacje życia codziennego.
3. Czy w powieściach historycznych można odnaleźć współczesne problemy? Uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do znanego Ci utworu Henryka Sienkiewicza. Możesz wykorzystać znajomość innych powieści historycznych.

Jak zakończyć rozprawkę?

Czy zakończenie jest ważne? Kiedy zaczynamy czytać powieść, opowiadanie, decydujący często okazuje się początek. Decydujący np. o tym, czy zechcemy lekturę kontynuować, czasem o tym, czy książkę w ogóle kupimy. Rzadko ktoś kupuje książkę ze względu na zakończenie. Jednak zwykle na ogólne wrażenie, które pozostaje po przeczytaniu książki, „zapracowuje” właśnie zakończenie.

Podobnie jest z rozprawką – zakończenie jest jej ważną częścią, oczywiście nie ważniejszą od argumentacji, ale w istotny sposób wpływającą na odbiór całości. Można by więc pokusić się o stwierdzenie, że zakończenie ma decydujący wpływ na „PR” całej rozprawki, na jej oddziaływanie na czytelnika (nauczyciela / egzaminatora).

Czym powinno być zakończenie?

We wstępie „wchodziliśmy” w temat, w zakończeniu musimy ten temat zręcznie opuścić. W zakończeniu rozprawki autor wyciąga końcowe wnioski, puentuje swoje refleksje, może także dopełnić wypowiedź o dodatkowe szczegóły, niejako otwierając nową perspektywę oglądu problemu. W zakończeniu nie należy streszczać argumentacji, ale ją celnie uogólnić, dokonać syntezy. W toku wywodu argumentacyjnego analizowaliśmy problem, na koniec powinniśmy spojrzeć na niego jakby z góry.

PRZYKŁADY

Oto kilka przykładów zakończeń rozprawek pisanych na temat:

Bohater filmu Woody Allena „O północy w Paryżu” chciałby żyć w innej epoce. Gdybyś miał(a) taką możliwość, do jakich czasów i dlaczego chciał(a)byś się przenieść?

1) Zakończenie poprawne, w którym autor uogólnił wnioski wyciągnięte wcześniej w toku argumentowania, ale nie wniósł żadnej nowej treści:

Cieszę się, że żyję w XXI wieku, w którym korzystam z przywilejów cywilizacji; łatwy dostęp do edukacji, rozwinięta technika – telefony, komputery, Internet, wspaniałe zdobycze nowoczesnej medycyny. Mam możliwość podróżowania po całym świecie, podziwiania cudów architektury i pięknych krajobrazów w różnych zakątkach świata. Nie wyobrażam sobie siebie w innej epoce.

2) Zakończenie dobre - z wyraźną puentą, zawierające uogólnioną refleksję na problem poddany rozważaniom:

Na zakończenie chciałbym dodać, że doskonale zdaję sobie sprawę, jak niebezpieczny był XIX wiek – zabory, powstania, zsyłki na Sybir. Jednak wierzę, że

możliwości, o których pisałem, wynagrodziłyby te wszystkie niebezpieczeństwa. Mam nadzieję, że za mojego życia zostanie wynaleziony wehikuł czasu, gdyż dzięki niemu będę mógł przenieść się do mojego ulubionego XIX wieku i poznać te wszystkie fascynujące osobowości świata nauki i kultury.

3) Zakończenie bardzo dobre – podsumowujące rozważania, ale też dodające do nich nową myśl, rzucającą na problem nowe światło:

Rozważyłem możliwości, jakie dawałoby życie w dawnych epokach. Na koniec dochodzę do wniosku, że nigdy nie będziemy żyli w tej idealnej. Ale zawsze idealizujemy minione czasy, nie dostrzegając ich wad albo nie zastanawiając się nad nimi. Uważam, że powinniśmy nauczyć się zauważać pozytywne strony naszej epoki. Warto też pomyśleć, co dobrego możemy przenieść ze „starych, dobrych czasów” do terażniejszości.

A oto przykłady zakończeń rozprawki na temat:

Co w kontekście Dziadów cz. II znaczy być człowiekiem? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich, podobnie ujmujących ten problem.

- 1) *Mickiewicz w swoim dramacie pokazał, że bycie człowiekiem to wrażliwość na krzywdę bliźnich, liczenie się z uczuciami innych ludzi. Podobnie ujmują rzecz biblijna przypowieść o miłosiernym Samarytaninie, „Opowieść wigilijna” Dickensa i wiele innych utworów literackich. Można więc na koniec stwierdzić, że takie pojmowanie człowieczeństwa jest ponadczasowe, uniwersalne i głęboko prawdziwe.*
- 2) *Mickiewicz podążający za ludowymi przekazami rozumiał bycie człowiekiem jako postawę pełną współczucia dla innego człowieka, wrażliwości na jego krzywdę. Mówił też o poznaniu wszelkich odcieni życia; jego smutków i radości. Podobne ujęcie problemu odnajduję w „Małym Księciu” i „Opowieści wigilijnej”. Człowieczeństwo tak rozumiane byłoby więc wartością uniwersalną. Pozostaje tylko pytanie – czy współczesny człowiek uczestniczący w „wyścigu szczurów”, pragnący żyć lepiej, dostatniej jest jeszcze w stanie zauważyć drugiego człowieka i zainteresować się jego losem?*

- 3) *Podsumowując moje rozważania, dochodzę do wniosku, że człowieczeństwo rozumiane jako empatia, zdolność do z troskaniem się losem drugiego człowieka jest bardzo ważną, ponadczasową wartością. Podobnie przecież pokazują ten problem twórcy różnych epok. Współcześni autorzy często opisują ludzi jako istoty bezwzględne, egoistyczne, ale przecież nieszczęśliwe i łaknące miłości. Jak odnaleźć w życiu to, co ważne? Może warto byłoby powrócić do klasycznych tekstów zawierających uniwersalne prawdy i ponownie przeczytać je „ze zrozumieniem”?*

Przykłady rozprawek dobrych i złych

Wiesz już, z jakich elementów powinna się składać dobra rozprawka. A jak to wygląda w praktyce? Dokonajmy wspólnie analizy pracy napisanej na temat: „*Zemsta Aleksandra Fredry kończy się deklaracją zgody. Rozważ, jak trwała będzie ta zgoda. Wykorzystaj znajomość całego dramatu i własne doświadczenie*”.

Najpierw przeczytaj całą pracę:

Moim zdaniem zgoda między Cześnikiem a Rejentem nie będzie trwała. Może nie następnego dnia, ale przyjdzie taki czas, że ludzie ci znajdą powód, dla którego spory rozgorzeją na nowo.

Nie da się bowiem wielu lat sporów i kłótni wymazać jednym gestem. Nawet jeśli Cześnik i Rejent będą starali się żyć w zgodzie, to samo wspomnienie ich waśni będzie powodować docinki i wzajemne dogryzanie sobie. Przez to powstaną nowe kłótnie. Podesycą je dodatkowo charaktery obu bohaterów. Samo nazwisko Cześnika Raptusiewicza mówi, że ten w gorącej wodzie kąpany szlachcic cechuje się głównie gwałtownością reakcji i nieprzemyślanymi zachowaniami. Nie da się więc uniknąć konfliktowych sytuacji, tym bardziej że po drugiej stronie będzie stał człowiek tylko z pozoru cichy i miły. Pod maską spokoju kryje się bowiem podstępny intrygant, który pozorując łagodność zachowań, usiłuje osiągać zyski. Może więc pojawić się i kolejny mur, i kolejna gwintówka, które spowodują, że wysiłek Wacława i Klary, by pogodzić obie strony, pójdzie na marne.

Moją opinię może potwierdzać również fakt, że – jak wynika z zamieszczonego tekstu – dotąd dobro dzieci mało ich interesowało. Byli gotowi poświęcić szczęście Wacława i Klary dla własnej satysfakcji.

Jest jeszcze jeden powód – Podstolina. Zazdrości Klarze ślubu z Wacławem, zazdrości jej majątku, który do tej pory traktowała jak własny, a który musi oddać wychowance, pozostając ubogą krewną – może więc próbować zepsuć związek dwojga młodych.

Jest więc wiele powodów, które mogą wskazywać na nietrwałość decyzji podjętej przez bohaterów. To tak jak w życiu. Któż z nas nie był w sytuacji, w której zadziałał, zanim się zastanowił, a później tego żałował? Wielu jest choleryków na tym świecie, wystarczy tylko rozejrzeć się dookoła. Sama znam ludzi, którzy mieszkają w jednym domu i bez przerwy znajdują pretekst, by dokuczyć drugiej stronie. Ale mimo że ciągle się kłócą, żadnemu z nich nie przyjdzie na myśl przeprowadzka, odsprzedaż czy też pomysł budowy osobnego domu. Przeciwnie – każdy z nich, kierowany przesadną zawziętością, dąży do pozbycia się współwłaściciela za każdą cenę. I choć zdarzają się momenty, kiedy sąsiedzi żyją w zgodzie, to po jakimś czasie znowu się kłócą.

Uważam, że choć nie znamy dalszych losów bohaterów utworu, jest wiele przesłanek, które pozwalają przypuszczać, że zgoda między Cześnikiem Raptusiewiczem i Rejentem Milczkiem nie będzie trwała.

Przytoczone wypracowanie odnosi się do problemu sformułowanego w temacie - zawiera rozważania dotyczące trwałości zgody zadeklarowanej przez bohaterów „Zemsty” w finałowej scenie komedii.

Wypowiedź pisemną można nazwać rozprawką wtedy, kiedy zawiera stanowisko autora odnoszące się do problemu sformułowanego w temacie oraz argumentację przemawiającą na rzecz tego stanowiska. W przytoczonej rozprawce stanowisko autorki zostało przedstawione w pierwszym akapicie – w postaci **tezy**: *Moim zdaniem zgoda między Cześnikiem a Rejentem nie będzie trwała.* Drugie zdanie akapitu wstępnego wyjaśnia tę tezę i służy jej uszczegółowieniu. W kolejnych akapitach znalazły się **argumenty** służące uzasadnieniu stanowiska autorki. Ich liczba nie została w temacie określona (zwykle rozprawka zawiera od trzech do pięciu

argumentów), ale musi być wystarczająca do uzasadnienia stanowiska.

W omawianej rozprawce można wskazać pięć argumentów:

1. *Nie da się wielu lat sporów i kłótni wymazać jednym gestem. Nawet jeśli Cześnik i Rejent będą starali się żyć w zgodzie, to samo wspomnienie ich waśni będzie powodować docinki i wzajemne dogryzanie sobie.*

2. *Trzeba wziąć pod uwagę charaktery obu mężczyzn. Samo nazwisko Cześnika Raptusiewicza mówi, że ten w gorącej wodzie kąpany szlachcic cechuje się głównie gwałtownością reakcji i nieprzemysłanymi zachowaniami. Nie da się więc unikać konfliktowych sytuacji, tym bardziej że po drugiej stronie będzie stał człowiek tylko z pozoru cichy i miły. Pod maską spokoju kryje się bowiem podstępny intrygant, który pozorując łagodność zachowań, usiłuje osiągać zyski.*

3. *Dotąd dobro dzieci mało ich interesowało. Byli gotowi poświęcić szczęście Wacława i Klary dla własnej satysfakcji.*

4. *Podstolina. Zazdrości Klarze ślubu z Wacławem, zazdrości jej majątku, który do tej pory traktowała jak własny, a który musi oddać wychowance, pozostając ubogą krewną – może więc próbować zepsuć związek dwojga młodych.*

5. *Sama znam ludzi, którzy mieszkają w jednym domu i bez przerwy znajdują pretekst, by dokuczyć drugiej stronie. Ale mimo że ciągle się kłócą, żadnemu z nich nie przyjdzie na myśl przeprowadzka, odsprzedaż czy też pomysł budowy osobnego domu. Przeciwnie – każdy z nich, kierowany przesadną zawziętością, dąży do pozbycia się współwłaściciela za każdą cenę. I choć zdarzają się momenty, kiedy sąsiedzi żyją w zgodzie, to po jakimś czasie znowu się kłócą.*

Przytoczone argumenty są **trafne**, ponieważ rzeczowo – poprzez odpowiednie i prawdziwe odwołania do tekstu – oraz logicznie uzasadniają przyjęte stanowisko. Argumentacja, czyli uzasadnienie stanowiska, odpowiada poleceniu – uczennica trafnie wykorzystwała wszystkie źródła wymienione w temacie: podany fragment *Zemsty*, cały utwór Aleksandra Fredry oraz własne doświadczenia.

Ponadto argumenty zostały **umiejętnie zestawione** – autorka uporządkowała je od najmocniejszych do najsłabszych.

W zakończeniu pracy znalazło się krótkie podsumowanie - konkluzje wynikające z przeprowadzonego dowodzenia, które zamykają wypowiedź.

Tekst jest **spójny** w obrębie poszczególnych akapitów (kolejne zdania w akapicie są zgodne pod względem logicznym i gramatycznym) oraz między akapitami. Tok

argumentacji został zaznaczony graficznie - za pomocą **segmentacji**, czyli podziału na akapity, która podkreśla **logikę wywodu**. Zastosowane wskaźniki zespolenia (wyrazy łączące akapity) nie są monotonne, powodują, że wywód jest bardziej **klarowny**. Styl rozprawki jest stosowny - środki językowe zostały dostosowane do wybranego gatunku wypowiedzi, a poszczególne wyrazy i konstrukcje składniowe są użyte w sposób celowy.

Ćwiczenie

A teraz poćwicz samodzielnie – odszukaj omówione wyżej cechy dobrej rozprawki w wypracowaniu ucznia, który napisał pracę na temat: „Co w kontekście *Dziadów cz. II* znaczy być człowiekiem? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich”.

W licznych utworach literackich, także w „Dziadach cz. II”, poruszany jest problem człowieczeństwa. Wielu autorów zadaje sobie i czytelnikom pytanie, co to znaczy być człowiekiem, i właśnie między innymi w dramacie Adama Mickiewicza możemy znaleźć odpowiedź. Być człowiekiem to znaczy mieć sumienie, nie być okrutnym dla bliźnich i doświadczać w życiu nie tylko szczęścia i innych pozytywnych uczuć, ale także cierpienia i bólu.

*„Kto nie doznał goryczy ni razu, ten nie dozna słodyczy w niebie” – mówią Aniołki, które pojawiają się w kaplicy w trakcie obrzędu *Dziadów*. Dzieci te za życia nie zaznały smutku i goryczy i z tego powodu nie mogą dostać się do nieba. Wypowiedziane przez Rózię i Józia słowa podkreślają wartość cierpienia. Życie jest pasmem sukcesów i porażek, wzlotów i upadków. Nie umielibyśmy docenić dobrych chwil, gdybyśmy nigdy nie doznali smutku. Cierpienie pomaga dojrzewać i sprawia, że lepiej rozumiemy innych. Przykłady potwierdzające tę prawdę można znaleźć w powieściach Henryka Sienkiewicza. W „*Quo vadis*” Marek Winicjusz pod wpływem dramatycznych przeżyć z bezrefleksyjnego, rozpustnego i władczego żołnierza zmienia się w pobożnego, współczującego i delikatnego mężczyznę. Podobnie Chilon Chilonides przechodzi całkowitą przemianę duchową, gdy cierpi, obserwując śmierć niewinnych chrześcijan.*

Kolejna prawda o człowieczeństwie zawarta jest w słowach Dziewczyny, która jako trzecia przychodzi na wezwanie Guślarza. „Kto nie dotknął ziemi ni razu,

Ten nigdy nie może być w niebie.” Człowiekiem jest ten, kto żyje pełnią życia – nie ucieka przed miłością, nie stroni od innych ludzi. Literackim przykładem bohatera, który ryzykując cierpieniem, a nawet życiem, chce uczyć się przyjaźni, miłości i odpowiedzialności za drugiego człowieka, jest Mały Książę.

Doświadczenie pełni uczuć jest konieczne, aby człowiek rozwijał się i lepiej rozumiał innych, jednak – według „Dziadów” – najważniejszym sprawdzianem człowieczeństwa jest stosunek do innych. Postacią, która w dramacie Adama Mickiewicza zdradza najważniejszą prawdę dotyczącą człowieczeństwa, jest widmo złego pana – dziedzica wioski, który nie miał litości dla swoich poddanych. „Bo kto nie był ni razu człowiekiem, temu człowiek nic nie pomoże”- największym przewinieniem w stosunku do drugiego człowieka jest brak miłosierdzia, nieczułość na ludzką krzywdę. Takich win nie można już niczym odkupić, dlatego Złego Pana czeka wieczna męka. Podobny morał odczytujemy z biblijnej przypowieści o miłosiernym Samarytaninie, w której prawdziwym człowiekiem, bliźnim dla cierpiącego okazał się pozorny wróg okazujący miłosierdzie rannemu. Przekonanie, że o człowieczeństwie świadczy miłosierdzie i dobroć dla innych, jest żywe także współcześnie. Świadczą o tym powiedzenia „bądź człowiekiem” (czyli bądź dobry, wyrozumiały), „wyrosnąć, wyjść na ludzi” (czyli stać się porządnym, godnym naśladowania).

Jak wykazały powyższe przykłady, być człowiekiem w kontekście „Dziadów” to być dobrym dla innych, nie bać się miłości i cierpienia. Mimo że utwór Adama Mickiewicza powstał blisko dwieście lat temu, prawdy dotyczące prawdziwego człowieczeństwa są aktualne do dziś.

W dalszej części rozdziału przyjrzymy się rozprawkom zawierającym istotne wady.

I Praca nie odnosi się do problemu sformułowanego w temacie

Rozprawka z pewnością nie zostanie wysoko oceniona, jeśli wypowiedź nie odnosi się do problemu sformułowanego w temacie – to praca, którą potocznie nazywamy pracą „nie na temat”. Przeanalizuj fragment takiego wypracowania (temat brzmiał: „Co w kontekście *Dziadów cz. II* znaczy być człowiekiem? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich. podobnie

ujmujących ten problem”).

Dzisiaj spróbuję odpowiedzieć na pytanie „Czy warto brać przykład z widm z „Dziadów cz. II”.

Po pierwsze nikt z nich nie zaznał szczęścia w niebie, to już o czymś świadczy, ale każdy z nich żałował tego. Dzieci aniołki nigdy nie zaznały goryczy na ziemi, dziewczyna była dobra, ale zmieniała wszystko jak chciała, nie wspominając o widmie, które ciemniżyło ludzi. (...)

Wniosek z tych argumentów jest taki, że raczej nie należy być jak oni, ponieważ nikt nie chce trafić do piekła, a każdy chce umrzeć godnie, więc teza została obalona.

Autor przytoczonej wypowiedzi nie odnosi się do zasygnalizowanej w temacie kwestii człowieczeństwa, stawiając zupełnie inny problem (*Czy warto brać przykład z widm z „Dziadów cz. II zamiast Co w kontekście „Dziadów cz. II” znaczy być człowiekiem*). Świadczy to o niezrozumieniu polecenia lub o jego nieuważnym przeczytaniu.

Wskazówki dotyczące tego, jak analizować tematy, aby nie popełnić takiego błędu, znajdziesz w pierwszej części poradnika.

II Praca nie przedstawia stanowiska autora

Kluczowym elementem rozprawki jest stanowisko autora wyrażone w postaci tezy. Bez niego argumentacja jest bezużyteczna, bo nie prowadzi do żadnych wniosków. Stanowisko nie musi stanowić wyodrębnionej części rozprawki – można je zapisać na przykład we wstępie. W niektórych rozprawkach stanowisko zostaje ujawnione dopiero w podsumowaniu argumentacji, czasem wynika także z samego doboru i konstrukcji argumentów. W początkowej fazie rozprawkowego treningu proponujemy zapisanie tezy lub hipotezy na początku pracy, co ułatwi dobór argumentów i pomoże w skonstruowaniu zwięzłego wyводу bez dygresji i nagłych zmian wątku (to ważne, zwłaszcza gdy – tak jak na egzaminie gimnazjalnym – mamy niewiele czasu). Rozprawka, w której brak stanowiska, może zawierać streszczenie tekstu, biografię autora itp. lub rozwijać myśli niezwiązane z poleceniem. Przeanalizujemy podany przykład rozprawki napisanej na temat „Powieści Henryka

Sienkiewiczza mają wielu miłośników, ale zdarzają się też tacy, którzy tych powieści nie lubią. Które stanowisko jest Ci bliższe? Napisz rozprawkę. Odwołaj się do przeczytanej przez Ciebie w całości powieści historycznej Sienkiewiczza”.

Powieść Henryka Sienkiewicza, którą przeczytałem w gimnazjum, to „Krzyżacy”. Jest to historia losów kilku polskich rycerzy przedstawiona na tle znaczących wydarzeń historycznych - konfliktu jagiellońskiej Polski z zakonem krzyżackim. Bohaterami powieści są: Jurand ze Spychowa i jego córka Danusia, a także polski rycerz Maćko i jego bratanek Zbyszko z Bogdańca. Urzeczony głosem pięknej Danusi Zbyszko zakochuje się w niej bez pamięci. Niestety dziewczyna zostaje uprowadzona przez Krzyżaków. Jurand próbuje odzyskać dziecko, ale Krzyżacy nie dość, że nie oddali mu córki, to jeszcze okaleczyli starca, wypalając mu oczy. Kiedy wybucha od dawna prorokowana wojna między księciem Witoldem i Zakonem Krzyżackim, Zbyszko rusza do boju. Przyłącza się do wojsk Witolda i walczy przeciwko Krzyżakom. Podczas tej wojny trafia na ślad swojej Danusi. Udaje mu się odbić dziewczynę, ale okazuje się, że panna jest ciężko chora. Słabą i prawie bez życia Danusię Zbyszko próbuje przywieźć do domu. Niestety nie udaje się to i dziewczyna umiera. Zbyszko wraca z wojny i odnawia znajomość z Jagną, córką starego przyjaciela, która od dawna jest w nim zakochana. Wkrótce dziewczyna zostaje żoną Zbyszka i razem z nim osiada w Bogdańcu. Kulminacją powieści jest zwycięska bitwa pod Grunwaldem, przedstawiona jako tryumf oręża polsko-litewskiego. Powieść jest ciekawa, a akcja trzyma w napięciu. Chętnie wrócę kiedyś do tej lektury.

Podany temat rozprawki zakłada sformułowanie stanowiska, w którym uczeń odniesie się do kwestii własnych odczuć dotyczących powieści Henryka Sienkiewicza. Teza rozprawki mogłaby brzmieć na przykład *Bliskie jest mi stanowiska miłośników powieści historycznych Sienkiewicza* lub odwrotnie - *Bliskie jest mi stanowiska przeciwników powieści historycznych Sienkiewicza*. W przytoczonej pracy stanowisko nie zostało sformułowane, czego skutkiem jest również brak argumentów. Wypracowanie zawiera jedynie streszczenie powieści i nie może być uznane za rozprawkę.

Zdarza się także, że przedstawione w rozprawce stanowisko ocenić można jako nieudaną próbą rozwiązania problemu. To skutek niezrozumienia problemu

sformułowanego w temacie lub tekstu literackiego, który bywa dołączany do tematu. Przyjrzyjmy się fragmentowi rozprawki na temat „Co w kontekście *Dziadów cz. II* znaczy być człowiekiem? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich”.

Co w kontekście „Dziadów cz. II” znaczy być człowiekiem?

Człowiek jest to jedyna istota rozumna na tym świecie. W odróżnieniu od zwierząt musimy zachowywać się w określony sposób, aby być godnym tytułu człowieka. W kontekście „Dziadów” być człowiekiem to znaczy pomagać duszom, które błąkają się.

Po pierwsze, społeczeństwo opisane w „Dziadach” miało zwyczaj raz do roku przywoływać dusze zmarłych. Pod przewodnictwem Guślarza przywoływali oni duchy, a te mogły naprawić swoje błędy. Trzeba mieć odwagę, by robić takie rzeczy. Ci ludzie na ziemi wiele ryzykują, aby dusze zmarłych zakończyły swoją tułaczkę. Ludzie decydujący się na pomoc duszom są na pewno prawdziwymi ludźmi. (...)

W tym wypadku autor pracy nie zrozumiał tekstu literackiego, mimo że fragment *Dziadów cz. II* był dla przypomnienia zamieszczony w arkuszu egzaminacyjnym. Nieporozumienie wynikać może z pominięcia podczas analizy lektury prawd moralnych wypowiedzianych przez duchy pojawiające się podczas *dziadów* i skupienie na opisach dotyczących samego obrzędu.

III Praca nie zawiera trafnej argumentacji

Argumenty można uznać za nietrafne, gdy:

- są nieprawdziwe
- nie odnoszą się do tezy
- wzajemnie się wykluczają.

Przykład nieudanej argumentacji zawiera poniższa praca (temat jak wyżej).

Celem mojej pracy będzie ukazanie, co oznacza być człowiekiem. Kim jest człowiek? W kontekście „Dziadów” to istota, która powinna być dobra dla innych. W „Dziadach” Adam Mickiewicz przedstawia Widmo jako osobę, która nie była człowiekiem, ponieważ źle traktowała swoich poddanych. Na podstawie tego spróbuję udowodnić moją tezę.

Pierwszym przykładem może być książka pt. „Antygona”. Ona ukazała nam, jaką wartość ma człowiek. Każdy z nas zasługuje na zaznanie spokoju po śmierci, dlatego Antygona za wszelką cenę chciała pochować swojego brata, nie zważając na konsekwencje.

Jako następnym przykładem posłużę się „Pamiętnikiem z powstania warszawskiego”. Tutaj widać bohaterską postawę młodych ludzi. Narażają oni swoje życie, aby pomóc w powstaniu warszawskim. Tacy ludzie jak Rudy, Zośka są dla mnie ludźmi spełnionymi. Można o nich powiedzieć, że są idealnymi ludźmi, gdyż nie myślą o sobie, tylko o dobru innych.

Ostatnim przykładem z literatury jest opowiadanie Baczyńskiego pt. „Śmierć urzędnika”. Uważam, że ukazano tam, że człowiek za swoje winy powinien odpokutować. Starać się je naprawić, tak jak zrobił to Czerwiakow, kiedy kichnął na innego urzędnika. Bardzo starał się on naprawić swoje winy, przez co był nawet nachalny.

Według mnie prawdziwym człowiekiem może być każdy z nas, jeżeli się trochę postara. Na świecie żyją przecież miliardy ludzi, każdy z nich pod nazwą „człowiek”. jednak jest to człowiek w nich ukryty. Uważam, że moja praca ukazała, że człowiek to nie tylko osoba, ale coś bardziej cennego, utkwionego w sercu.

Przytoczone przez autora pracy argumenty są nietrafne. Pierwszy z nich, który dotyczy Antygony i jej decyzji o pochowaniu brata, nie odnosi się bezpośrednio do postawionej tezy (*Człowiek to istota, która powinna być dobra dla innych*). Błędy logiczne, wynikające z niewłaściwej interpretacji tekstu literackiego, popełniono w argumencie opartym na opowiadaniu „Śmierć urzędnika” – odwołanie do tekstu, który w humorystyczny sposób przedstawia wpływ życia w zhierarchizowanej rzeczywistości na ludzką psychikę, wobec tak postawionej tezy należy ocenić jako nieodpowiednie.

Dwa argumenty w zacytowanej rozprawce zawierają liczne błędy rzeczowe – odwołania do tekstów literackich są więc w tym wypadku oparte na nieprawdziwych stwierdzeniach dotyczących ich treści (bohaterowie „Pamiętnika z powstania warszawskiego” latem 1944 r. nie walczyli z Niemcami – „Pamiętnik” obrazuje bowiem życie cywilnych mieszkańców Warszawy, Rudy i Zośka to postacie

z „Kamieni na szaniec” Aleksandra Kamińskiego, autorem opowiadania „Śmierć urzędnika” jest Antoni Czechow).

Innego typu usterki można wskazać w kolejnej uczniowskiej pracy:

Celem moich rozważań jest udowodnienie tezy, iż w kontekście „Dziadów cz. II” być człowiekiem znaczy być dobrym dla innych ludzi.

Jako argument warto podać zachowanie Marty, opiekunki córki Kapulettich w dramacie „Romeo i Julia”. Choć była ona poddaną rodziców Julii, którzy za nic w świecie nie pozwoliliby córce wyjść za mąż za chłopca z wrogiego im rodu, postanowiła nie zwracać uwagi na ich zalecenia i pomagała Julii jak tylko mogła, nie zważając na możliwość poniesienia srogiej kary.

Myślę, że kolejnym przykładem mojej tezy będzie osoba Stasia z powieści „W pustyni i w puszczy”, który był dobry i opiekuńczy dla młodszej od niego Nel. Kiedy pojawiło się zagrożenie, najpierw myślał o młodszej towarzysze, a dopiero potem o sobie.

Następnym argumentem może być postać Marcina z „Zapałki na zakręcie”, który z miłości do Mady mógłby zrobić wszystko. Choć z początku udawał niedostępnego samotnika, w końcu okazało się, że kryje w sobie wiele uczuć, dobra i życzliwości dla innych. Może na początku nie był przykładem dobrego obywatela, ale kiedy poznał Magdę, obudziły się w nim wszystkie pozytywne cechy, w tym dobroć dla innych ludzi.

Myślę, że udało mi się udowodnić tezę, iż w kontekście „Dziadów” być człowiekiem znaczy być dobrym dla innych ludzi. Sądzę, że przedstawione przeze mnie przykłady z utworów literackich potwierdzają, że człowiek z natury ma w sobie dobro, musi je tylko odkryć.

Wypowiedź zawiera wprawdzie w większości trafną argumentację, ale nie wyczerpuje wszystkich wskazówek zawartych w poleceniu. Zadaniem ucznia realizującego temat „Co w kontekście *Dziadów cz. II* znaczy być człowiekiem? Rozważ problem w rozprawce. Odnieś się do przykładów z innych utworów literackich” jest przede wszystkim omówienie kwestii człowieczeństwa na podstawie „Dziadów”. Wnioski z przeprowadzonej analizy powinny być rozpatrzone

w kontekście innych utworów literackich, ale - jak podpowiada temat – ma być to tylko „odniesienie się” do przykładów. Tymczasem autor zacytowanej wypowiedzi skupia się przede wszystkim na innych, wybranych przez siebie lekturach, rezygnując całkowicie z uzasadnienia sformułowanego stanowiska na podstawie wskazanego dramatu Adama Mickiewicza.

IV Praca nie zachowuje logiki wyводу

Brak logiki wyvodu to brak związków między kolejnymi akapitami wypracowania, które powinny układać się w spójną całość. Analizując rozprawkę (także własną – po napisaniu), należy wziąć pod uwagę, czy w tekście zostały wyodrębnione – językowo i graficznie – części pracy i akapity niezbędne dla jasnego sformułowania stanowiska i uzasadniających go argumentów oraz czy wyodrębnione części i akapity są uporządkowane konsekwentnie (bez luk i zbędnych powtórzeń). Cała wypowiedź powinna świadczyć o tym, że jej autor precyzyjnie zaplanował konstrukcję tekstu i trzyma się tego planu, na przykład przechodząc od tezy przez argumenty do wniosków końcowych wynikających z argumentacji (struktura pracy może być zupełnie inna, ważne jednak, żeby była konsekwentna i umożliwiła prześledzenie rozumowania piszącego).

Poniższa rozprawka z pewnością nie spełnia warunku dotyczącego logiki wyvodu.

Postaram się odpowiedzieć na zadane mi pytanie „co w kontekście „Dziadów cz. II” znaczy być człowiekiem”

Uważam, że być człowiekiem, znaczy żyć. Cieszyć się z różnych sukcesów, przyjemności, ale również potrafić przeciwstawiać się trudnościom i znosić niemiłe wydarzenia, które mogą stanąć nam na drodze w zrealizowaniu czegoś.

Odniosę się do przeczytanej lektury pt. „Romeo i Julia” autorstwa Wiliama Szekspira, który pokazuje na historię dwóch młodych osób, które za wszelką cenę chcą być razem. Niestety rodziny Kapulettich i Montekich nie dają im takiej szansy. Zakochana para postanawia wziąć ślub. Jednak z biegiem czasu wszystko zaczyna się rujnować, przez jednego z bohaterów książki. Zakochany młodzieniec widzi martwą Julię, więc umiera razem z nią.

Lektura ta świetnie ukazuje nam, że „być człowiekiem” znaczy być bardzo ważną osobą w życiu drugiej osoby.

W przypadku niektórych rozprawek ocena logiki wyводу jest niższa ze względu na to, że uczeń nie zastosował podziału na akapity, który podkreśla porządek wypowiedzi i ułatwia jej odbiór. Przeczytaj poniższy tekst.

Myślę, że poprawną tezą byłoby stwierdzenie, że „być człowiekiem” oznacza „być ludzkim dla innych ludzi”. Czyli żeby mieć swoje człowieczeństwo, należy być dla innych dobrym, kochającym i współczującym. Lecz czymże jest opinia bez argumentacji. Przykład dotyczący miłości wobec bliźniego można odnaleźć w wielu książkach. Dajmy na to „Krzyżaków”. Zbyszko był wzorem miłości i rycerskości, dzięki temu można powiedzieć, że był dobrym człowiekiem. Dobro i współczucie zawsze do nas wraca, wiemy to choćby z własnego życia. Nagroda czeka nas prędzej czy później. Tak samo jest ze złem, ono również do nas wróci. Jest to przykład znany od zawsze. A kto z nas nie zna matczynej miłości i dobroci, kto z nas nie kocha swojej własnej matki i nie jest dla niej dobry. Opiekunka Julii z dramatu Szekspira była dla niej wyrozumiała i cierpliwa, za co nie spotkało jej zło, mimo że niestety była świadkiem tragedii. Znamy również wielu dobrych protagonistów, którzy za walkę ze złem i przeciwnościami zostają finalnie nagrodzeni, takich jak Odyseusz, Roland czy Andrzej Kmicic. Dobro, które otrzymujemy z powrotem nie musi być materialne. Dla niektórych cena śmierci była niczym w porównaniu z życiem i szczęściem ich bliskich lub nagrodą w postaci życia wiecznego. Tacy ludzie w niczym nie przypominają postaci dziedzica z „Dziadów” bezlitosnego dla poddanych, który, skazany za swoje okrucieństwo na wieczne cierpienie, sam o sobie mówi „kto nie był ni razu człowiekiem”. Takie jest właśnie moje zdanie na ten temat.

Zastanów się, ile czasu potrzebowałeś, żeby w zacytowanej rozprawce wyodrębnić tezę i argumenty! Przyczyną Twoich trudności był przede wszystkim brak segmentacji tekstu. Ta sama wypowiedź podzielona na akapity byłaby oceniona zupełnie inaczej.

V Wypowiedź jest niespójna w obrębie poszczególnych akapitów

Poza porządkiem kompozycyjnym, dobra rozprawka powinna zachowywać spójność logiczną i gramatyczną w obrębie poszczególnych akapitów. Warunku tego nie spełnia przytoczona niżej praca:

W niniejszej pracy rozwiążę problem, co znaczy być człowiekiem. Postaram się rozwiązać tą tezę w poniższej pracy.

Moim pierwszym argumentem jest to, że jak chce się być człowiekiem, który jest godny pochwały, czyli nie kradnie, nie oszukuje. Prawdziwy człowiek żyje w spokoju, tak jak Bóg nakazuje. Jeżeli człowiek złamie regułę spokojnego życia, nie powinien nazywać siebie człowiekiem godnym pochwały. Tę regułę można złamać np.: kradzież, rozboje, zabójstwa.

Drugi argument przytoczę z utworu literackiego „Dziady cz. II” Adama Mickiewicza. Jak właściciel wsi za życia żałował dać jabłka czerwonego i gruszki głodnemu człowiekowi. Jeżeli tak nie jest, to ten człowiek sam na własnej skórze przekona się, co to jest głód. Więc biedna kobieta umarła przy drodze wraz z dzieckiem.(...)

Myślę, że przez dobroć dla innych ludzi można nazywać się mianem człowiek. Nie tylko możemy kogoś nazwać człowiekiem poprzez ciało lub duszę, ale chyba najbardziej przez czynienia. Mam nadzieję, że dobrze wyjaśniłam, co to znaczy być człowiekiem.

W zacytowanej wypowiedzi widoczne są zarówno problemy z łączeniem gramatycznym poszczególnych zdań (przeanalizuj pod tym kątem akapit 1.), jak i z logicznym uporządkowaniem myśli wewnątrz każdego z akapitów – np. w akapicie 2. pierwsze zdanie pełni funkcję wprowadzenia, drugie – dotyczy okrucieństwa właściciela wsi, z trzeciego z trudem możemy się domyślić, że chodzi o karę, jaką nielitościwy dziedzic poniósł po śmierci. Ostatnie zdanie akapitu odnosi się do zupełnie innej postaci niż ta, która występuje w zdaniu drugim. Brakuje jednoznacznego sformułowania, które podsumowałoby wybrane z lektury przykłady.

VI Styl pracy jest niestosowny w odniesieniu do wymaganej formy gatunkowej

Język rozprawki charakteryzuje się nie tylko specyficznym słownictwem (m.in. wyrazy abstrakcyjne, wyrażenia służące podkreśleniu stanowiska nadawcy, wyznaczniki spójności tekstu porządkujące wywód), ale przede wszystkim składnią, która nazywana bywa argumentacyjną. Jej cechy rozpoznawcze to liczne występowanie zdań podrzędnie złożonych (także wielokrotnie), zwłaszcza skutkowych, przyczynowych i celowych, częsta obecność zdań pytających w początkowych partiach tekstu; występowanie składni przytoczenia w związku z cytatami, których zadaniem jest wzmacnianie i uwiarygodnienie argumentów, czy wynikający z uwarunkowań stylistycznych (w rozprawkach dominuje styl naukowy) brak wykrzyknień, zdań urwanych, równoważników zdań.

Mówimy, że styl rozprawki jest niestosowny, jeśli w tekście występują fragmenty zbyt zmetaforyzowane lub potoczne, wtręty ze stylu urzędowego, liczne i nieuzasadnione zwroty do czytelnika. Niżej zamieszczamy trzy fragmenty prac, w których - oprócz innych usterek - autorzy popełnili najbardziej typowe błędy skutkujące niestosownością stylu.

1. Elementy stylu potocznego: *Pierwszym moim argumentem będzie udzielanie pomocy ludziom. Przykładem tego jest datek na biedaków w „Opowieści Wigilijnej”. Dotyczyło to tego, że na początku facet nie chciał dawać żadnej kasy, ale po przemianie darował ją (...).*

2. Nieuzasadnione metafory i inne zbędne środki stylistyczne: *Człowiek, jak niektórzy twierdzą, pochodzi od małpy. Uważają oni że ewoluował na przestrzeni dziejów niczym kameleon. Inni twierdzą, że Bóg stworzył Adama i Ewę, a od nich pochodzą inni ludzie. Te dwie teorie można połączyć, ale to nie wystarczy – domek z kart się rozsypie. Człowiek, potomek Boga, to nie tylko skóra, kości, organy, a ma – tak jak róża - niezwykle wnętrze: duszę...*

3. Niepotrzebne zwroty do czytelnika: *Piszę tę rozprawkę, aby kilku argumentach wyjaśnić Wam, co w kontekście „Dziadów” znaczy być człowiekiem. Jeśli*

przeczytałeś/przeczytałaś ten utwór z pewnością domyślisz się, co to tak naprawdę znaczy. (...) Mam nadzieję, że pomogłam zrozumieć Wam, że być człowiekiem znaczy być dla innych dobrym i serdecznym, wrażliwym na cierpienie bliźnich i że zapamiętacie, jak ważne jest obdarowywanie innych dobrocią.